

Από πότε άρχισε να «γράφει» ο άνθρωπος;

Γιώργος Χ. Χουρμουζιάδης

Καθηγητής της Προϊστορικής Αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

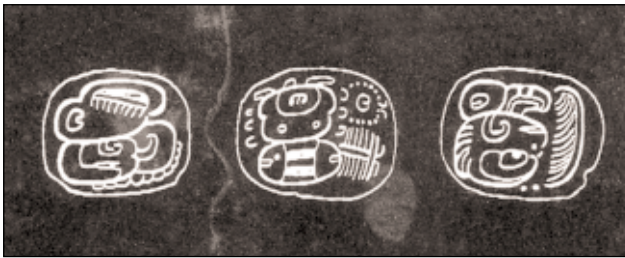
Βουλευτής ΚΚΕ Α' Θεσσαλονίκης

1. Οι μύθοι

Αυτό είναι, φυσικά, και το ερώτημα γύρω από το οποίο θα προσπαθήσω να αναπτύξω τις σκέψεις μου και όσες πληροφορίες σκοπεύω να μοιραστώ μαζί σας απόψε. Η απάντηση, λοιπόν, που δίνουν οι πιο πολλοί σήμερα στο ερώτημα είναι πως η γραφή εφευρέθηκε, ως χρησιμοποιήσω το ρήμα αυτό, στη Μεσοποταμία γύρω στα μισά της 4ης χιλιετίας. Από εκεί, λέει η ίδια απάντηση, η γραφή ξαπλώθηκε στο Ελάμ στην Αίγυπτο, και στην περιοχή των πολιτισμών του Ινδού, κέντρο των οποίων ήταν το γνωστό μας Κανταχάρ του σημερινού Αφγανιστάν (Εικ. 1). Και προσθέτει ακόμα πως παράλληλα και εντελώς ανεξάρτητα επινοήθηκε στην Κίνα και στους πολιτισμούς της Μεσοαμερικής (Ίνκας, Μάγιας, Αζτέκους Εικ. 2) όπου επίσης έχουν βρεθεί γραπτά μνημεία. Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα, έχει επικρατήσει η άποψη, και δεν είναι αυθαίρετη, πως η γραφή στη Μεσοποταμία προέκυψε από ένα αρχαϊκό λογιστικό σύστημα. Αυτός ακριβώς ο ενδιάμεσος πρόδρομος της σφηνοειδούς γραφής ήταν τα «κέρματα»: (Εικ. 3) μικρά πήλινα αντικείμενα που βοηθούσαν στην καταμέτρηση και στον υπολογισμό αγαθών κατά την προϊστορική περίοδο στη Μέση Ανατολή. Φυσικά, η ιδέα ότι η γραφή προέκυψε από ένα λογιστικό σύστημα είναι σχετικά νέα. Μέχρι και το τέλος του 18ου αι. κυριαρχούσε η άποψη ότι η γραφή έχει θείκη προέλευση. Ο διαφωτισμός, όμως, καλλιέργησε τη θεωρία ότι η γραφή έχει τις ρίζες της στα ιδεογραφήματα. Στις εικόνες, δηλαδή, που παραπέμπουν σε ένα φυσικό «γεγονός». (Εικ. 4).

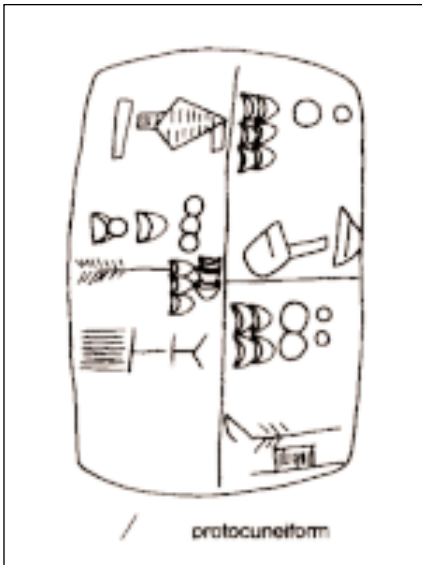
Εικ. 1: Η περιοχή της Μεσοποταμίας όπου, σύμφωνα με μια θεωρία που ακόμα γίνεται αποδεκτή, ξεκίνησαν οι πρώτες απόπειρες «γραφής».

Εικ. 2:
«Ιδεογραφήματα»
των Αζτέκων.

Εικ. 3: Πήλινα αντικείμενα (Tokens = Κέσματα) που, σύμφωνα με τη θεωρία της Besserat, είναι τα δείγματα της πρωτογραφής που αναπτύχθηκε στην περιοχή της Μεσοποταμίας.

Εικ. 4: Δείγμα Ιδεογραφήματος.

Η πιο κυρίαρχη άποψη, ωστόσο, ως τα τέλη του 18ου αι. ήταν αυτή που απέδιδε την επινόηση της γραφής στους θεούς, σε μυθικά όντα ή σε ήρωες. Στη μεσοανατολική, π.χ., μυθολογία η γραφή χαρακτηρίζεται σαν ένα αιώνιο χαρακτηριστικό της πολιτισμένης ζωής και η προστασία της αποδίδεται στους θεούς Ένκι ή Ναμπού. Σους πρώιμους σουμεριακούς μύθους η γραφή συγκαταλέγεται μαζί με την κατεργασία του ξύλου, του μετάλλου και του δέρματος. Ενώ στη Βαβυλώνα συγκαταλέγεται μαζί με την τέχνη και τις επιστήμες. Η πιο παλιά αναφορά στην επινόηση της γραφής είναι αυτή που βρίσκεται στο σουμεριακό έπος « Ενμέγκαρ

και ο αφέντης της Αρράτα» . Το ποίημα αυτό αναφέρεται στο πώς ο Ενμέγκαρ, ο αφέντης της Ουρούκ-Κουλάμπα, πήρε από τον αφέντη της Αρράτα ξύλα, ασήμι, χρυσό, λάπις λάζουλι και άλλες πολύτιμες πέτρες για να ξαναφτιάξει το Γκίπαρ, την κατοικία της θεάς Αννάτα. Όταν, λοιπόν, σύμφωνα με το έπος, ο Ενμέγκαρ θέλησε να στείλει ένα μήνυμα στον αφέντη της Αράτα σκέφτηκε να γράψει το μήνυμα αυτό πάνω σε μια πήλινη πινακίδα, γιατί ο αγγελιαφόρος του δε θα μπορούσε να απομνημονεύσει το μήνυμά του. Έτσι επινοήθηκε η γραφή.

Σύμφωνα με ένα άλλο σουμεριακό έπος « Ένκι και Ινάνα», η γραφή επινοήθηκε ως ένα από τα εκατό βασικά στοιχεία του πολιτισμού από τον Ένκι, θεό της σοφίας και παραδόθηκε από αυτόν, μια φορά που είχε μεθύσει στην Ανάνα, μαζί με την ξυλογλυπτική, τη μεταλλοτεχνία, την αρχιτεκτονική, την καλαθοπλεκτική, τη σκυτοτομία και την οπλοτεχνία. Ο Οάνης, επίσης, μια θαλάσσια ύπαρξη με σώμα ψαριού και κεφάλι, χέρια και φωνή ανθρώπου, έδωσε στους ανθρώπους τη γλώσσα, τη γραφή, τις επιστήμες και όλες τις μορφές της χειροτεχνίας. Οι ίδιες ποιητικές πηγές των Βαβυλωνίων και των Ασσυρίων συνδέουν με τους θεούς Έα και Ναβού την επινόηση της γλώσσας, της γραφής, της οικοδομικής και της χειροτεχνίας. Κατά την κλασική περίοδο επικράτησαν δύο απόψεις σχετικά με την επινόηση της γραφής. Η μια έχει την προέλευσή της την Αίγυπτο, όπου ως εφευρέτη της γραφής, της γλώσσας, της αριθμητικής,

της γνώσης, της ιατρικής και της μαγείας θεωρούσαν το θεό της σοφίας Θοθ, που παριστανόταν με τη μορφή του μπαμπούνου. Την άλλη άποψη τη βρίσκουμε στον Αισχύλο, όπου ο Προμηθέας εμφανίζεται ως εφευρέτης της γραφής. Οι Ρωμαίοι, πάλι, θεωρούν εφευρέτη και δάσκαλο της γραφής τον Ερμή και κατά την Αναγέννηση η ίδια εφεύρεση αποδίδεται στο γραμματέα του βασιλιά των Θηβών, εκατό χρόνια μετά τον κατακλυσμό. Φυσικά, δεν έχω πρόθεση να αναφερθώ στις διάφορες χριστιανικές, μουσουλμανικές και εβραϊκές θρησκευοποιητικές θεωρίες που αποδίδουν την επινόηση της γραφής στους θεούς τους ή σε πρόσωπα που σχετίζονται με αυτούς όπως είναι ο Αδάμ ή ο Μωυσής. Μια τέτοια αναφορά θα ήθελε πολύ χρόνο και αμέτρητες βιβλιογραφικές παραπομπές. Ωστόσο, μια τελευταία παρατήρηση που αναφέρεται σε όλες αυτές τις θεωρίες είναι αυτή που υπογραμμίζει το γεγονός ότι όλες αυτές αντιμετωπίζουν τη γραφή ως ένα σύστημα ολοκληρωμένο και σε πλήρη λειτουργία, που έπεσε, φυσικά, από τον ουρανό. Δεν το αντιμετωπίζουν, δηλαδή, ως μια διαδικασία εξελικτική, που ξεκινώντας από τις απλές μορφές ενός μηχανισμού επικοινωνίας ολοκληρώνεται με το χρόνο και με βάση τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής.

2. Τα Πικτογραφήματα

Το 18ο αι. διατυπώνεται από τον επίσκοπο Williams Warburton η θεωρία ότι η γραφή έφτασε στην απλοποιημένη μορφή των χαρακτήρων της ξεκινώντας από τη διηγηματική μορφή σύνθετων συμβόλων. Η τεχνική αυτής της γραφής είναι γνωστή ως Πικτογραφία, που σημαίνει η έκφραση λέξεων και ιδεών μέσω σχεδιασμάτων (Εικ. 5) και που θεωρείται ως ο πρόδρομος της πραγματικής γραφής. Το πικτόγραμμα που εκφράζει μια συγκεκριμένη ιδέα ή μια σημασία ονομάζεται ιδεόγραμμα, ενώ το πικτόγραμμα που εκφράζει μια λέξη ονομάζεται λογόγραμμα. Ο I.J.Gelb στη μελέτη για τη γραφή “A Study of Writing” που κυκλοφόρησε στα 1974 υποστηρίζει “Είναι πια φανερό πως η συμεριακή σφηνοειδής γραφή είναι εξέλιξη ενός πικτογραφικού σταδίου». Ο Gelb για να καταλήξει στο συμπέρασμα του αυτό στηρίχτηκε στη γραφή των Αζτέκων (Εικ. 6), στα ιερογλυφικά των Αιγυ-

Εικ. 5: Δείγμα «πικτογραφήματος».

Εικ. 6: Δείγμα ιερογλυφικού αλφαβήτου, όπως το αποκρυπτογράφησε ο Σαμπολιόν.

σχεδόν πλήρη αποκρυπτογράφιση περσικών κειμένων με σφηνοειδή γραφή πέτυχε στα 1835 δημοσιεύοντας την τρίγλωσση επιγραφή του Δαρείου του Μεγάλου, όπως είχε κάνει ήδη ο F. Champollion με την αποκρυπτογράφιση της αιγυπτιακής ιερογλυφικής.

Την πικτογραφική θεωρία του Warburton την παραδέχτηκαν πολλοί μελετητές των μεσοποταμακών πολιτισμών. Μόνο ο Delitzsch προσπάθησε να την ξεπεράσει, υποστηρίζοντας ότι η σφηνοειδής γραφή προήλθε από 21 αρχικούς χαρακτήρες οι οποίοι εξελίχτηκαν, τροποποιήθηκαν ή και αποτέλεσαν συνδυασμούς μεταξύ τους.

Άλλες μεταγενέστερες μελέτες, όμως, ξαναπλησίασαν το επιστημονικό παράδειγμα του Warburton, με αποτέλεσμα ο διάσημος γλωσσολόγος Barton να υποστηρίξει ότι «Όπου κι αν αναζητηθούν οι αρχές της γραφής, πρέπει να δεχτούμε ότι αυτή είχε τη μορφή της εικόνας, χρησιμοποιώντας, βέβαια, αν μια τέτοια ως υπόθεση εργασίας και όχι σαν νόμο. Να δεχτούμε, δηλαδή, ότι όλα τα πρώιμα συστήματα της γραφής θεμελιώθηκαν στα σχεδιασμένα ιδεογράμματα. Από αυτά εξελίχτηκαν οι συλλαβικές αξίες και σε μερικές περιπτώσεις οι αλφαβητικές».

Οι συζητήσεις, φυσικά, γύρω από το χαρακτήρα και τη γένεση της σφηνοειδούς γραφής δε σταμάτησαν ποτέ. Ιδιαίτερα με τις εκατοντάδες αρ-

πίων (Εικ. 7) και στα αρχαία κινέζικα, και διατύπωσε την άποψη ότι τα μεξικάνικα αποτέλεσαν το πρώτο στάδιο της εξέλιξης, τα αιγυπτιακά το δεύτερο και τα κινέζικα το τρίτο.

Οι μεσανατολικές γραφές δεν έπαιξαν κανένα ρόλο στην έρευνά του, γιατί το 18ο αι. δεν ήταν γνωστές, ενώ η σφηνοειδής γραφή ήταν ήδη γνωστή από το 15ο αι. Πολλοί περιηγητές μάζευαν σουμεριακές (Εικ. 8) πινακίδες και γι' αυτό αρκετά αντίγραφα κυκλοφορούσαν στην Ευρώπη από τότε. Φυσικά μόνο με τις ανασκαφές στη Νινευή στα 1845, στη Γιρσού στα 1877, στη Νιππούρ στα 1880 και στο Σουρουπάκ στα 1902-3, δέκα χιλιάδες πινακίδες με σφηνοειδή γραφή ήρθαν στο φως που κάλυψαν πάνω από τρεις χιλετίες Ιστορία. Ωστόσο την πρώτη και

Εικ. 7: Δείγμα σουμεριακής πινακίδας.

Εικ. 8: Πινακίδα με «Κέρματα». Οι πρώτες απόπειρες καταγραφής μηνυμάτων, κατά την Besserat.

χαϊκές πινακίδες, που ήρθαν στο φως με τις ανασκαφές στην Ουρούκ, στα 1930, και που χρονολογούνται μέχρι και τη 4η χιλιετία π.Χ., το θέμα ξαναπήρε ενδιαφέρον, μια και οι πινακίδες αυτές οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι οι πρώτες αυτές απόπειρες για γραφή δεν έχουν πικτογραφική προέλευση, όπως υποστηρίχτηκε για τη σφηνοειδή. Ο Adam Falkenstein σημειώνει πως όταν η γραφή επινοήθηκε στη Μεσοποταμία τα πραγματικά σχεδιαστικά σημεία είναι πολύ σπάνια. Τα σημεία π.χ. που σήμαιναν «όργωμα», «άγρια αρκούδα», «άμαξα» και που αποδίδονται με σχεδιαστικό τρόπο τα συναντούμε μόνο σε μια πινακίδα. Τα πολύ συνηθισμένα σημεία είναι αφηρημένα. Το μέταλλο, π.χ., παριστάνεται με ένα μισοφέγγαρο και πέντε γραμμές, το πρόβατο με ένα κύκλο και ένα στανρό. Έτσι η σχετική έρευνα υποστηρίζει πως οι αρχαϊκές ταμπλέτες της Ουρούκ αμφισβητούν τη πικτογραφική

θεωρία και υποστηρίζουν ότι όταν στη Μεσοποταμία άρχισε η χρήση της γραφής τα σχεδιασμένα σημεία είναι πολύ σπάνια.

Φυσικά, οι οπαδοί της πικτογραφικής θεωρίας ισχυρίστηκαν ότι οι πινακίδες της Ουρούκ ήταν μια εξελιγμένη μορφή γραφής και πως τα παλιά σημεία, τα παλιά πικτογραφήματα, δηλαδή, ήταν χαραγμένα πάνω σε φθαρτά υλικά, γι' αυτό και δε σώθηκαν. Και σ' αυτό το επιχείρημα, όμως, των οπαδών της πικτογραφικής θεωρίας έρχονται να αντιπαρα-

τεθούν ένας μεγάλος αριθμός πινακίδων, πολύ παλιότερων από εκείνες της Ουρουΰκ, όπου τα διάφορα σημεία είναι κάθε άλλο παρά πικτογραφήματα. Είναι αφηρημένα σημεία, όπως κύκλοι, τετράγωνα, γραμμές. Κι αυτό δεν μπορεί παρά να σημαίνει πως η πικτογραφική θεωρία δεν απαντά στο ερώτημα που αφορά τις αρχές και τον τρόπο προέλευσης της γραφής. Αλλά και άλλες προσπάθειες αποκρυπτογράφησης συστημάτων γραφής όπως εκείνη του Champollion (1822 Ιερογλυφική) και Ventris (1953 Γραμμική Β) έδωσαν ένα τελειωτικό χτύπημα στην Π.Θ. Και απέδειξαν ότι τα αρχαϊκά κείμενα είχαν χαρακτηριστικά φωνητικά και όχι σχεδιαστικά. Ο Leroi-Gourhan, πάλι στο βιβλίο του “*Le Geste et la Parole*”, σημειώνει «...οι γλωσσολόγοι που έχουν μελετήσει τις αρχές της γραφής αποδίδουν στα πικτογραφικά συστήματα αξίες που προέρχονται από τη μόρφωση», υποστηρίζοντας πως ο πικτογραφικός τρόπος επικοινωνίας είναι πρόσφατο φαινόμενο και πως έχει επινοηθεί από ομάδες που δεν είχαν χρησιμοποιήσει κανέναν άλλο τρόπο γραφής πριν να έρθουν σε επαφή με τους ταξιδιώτες ή τους κατακτητές, φυσικά, που προέρχονταν από πεπαιδευμένες χώρες. «...είναι αδύνατο» υπογραμμίζει ο L-G «οι Εσκιμώοι και οι Ινδιάνοι να έχουν χρησιμοποιήσει πικτογραφήματα για να καταλάβουν τα ιδεογραφήματα των κοινωνιών που δεν είχαν συγκεκριμένη μόρφωση”.

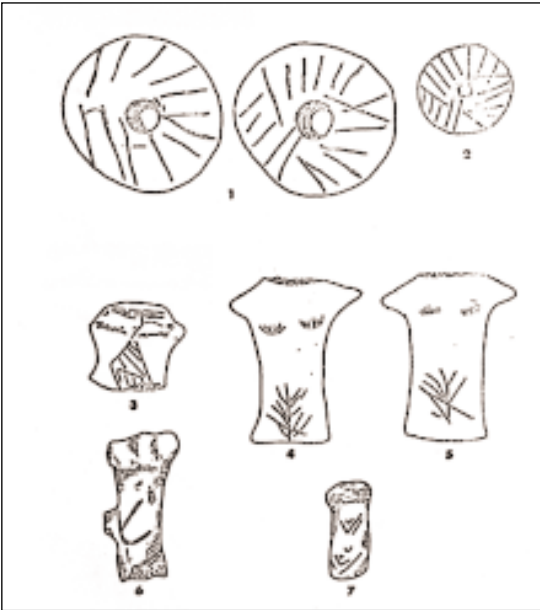
Το ότι η γραφή πρέπει να προήλθε από μια λογική απόφαση συγκεκριμένων πεφωτισμένων ανθρώπων οδήγησε το σπουδαίο θεωρητικό της προϊστορικής αρχαιολογίας G.Childe να σημειώσει στο σημαντικό του βιβλίο “*What happened in History*”: «Οι ιερείς συμφώνησαν πάνω σε μια συμβατική μέθοδο καταγραφής πράξεων, αντικειμένων και ανταλλακτικών σχέσεων, ώστε όλα αυτά να είναι κατανοητά από τους σύγχρονούς τους και από τους διαδόχους τους. Επινόησαν με άλλα λόγια τη γραφή».

Βέβαια, όλ’ αυτά δεν τελειώνουν τόσο εύκολα. Ενωώ δεν μπορούμε να πούμε τελεσίδικα πόσο σημαντική ως λογική σύλληψη ήταν η πικτογραφική θεωρία. Είναι βέβαιο, όμως, πως αποτελεί μια επαναστατική πρόταση, όπως σημειώνει ο Chieza, γιατί πρώτ’ απ’ όλα δεν ανακάτεψε στην προσπάθεια να καταγράψει τις δραστηριότητές τους και να επικοινωνήσει με το διπλανό του με τους θεούς. Οδήγησε, ωστόσο, τους ειδικούς ερευνητές να διατυπώσουν την άποψη:

«Δεν μπορούμε να πούμε πως υπήρξε κάποτε ένας άνθρωπος που κάθισε κάτω και είπε: τώρα θα γράψω. Αυτή η ύψιστη κατάκτηση του ανθρώπου είναι η μοναδική που καθιστά δυνατή την επιβίωση του πολιτισμού, μεταφέροντας τα αποκτήματα των γενεών που προηγούνται σ’ αυτές που ακολουθούν».

3. Τα κέρματα (The Tokens)

Η πιο πρόσφατη οργανωμένη και συστηματικά δημοσιευμένη θεωρία για την προέλευση της γραφής είναι αυτή που διατυπώθηκε από την Denise Beseserat στο βιβλίο της. Η θεωρία αυτή είναι γνωστή με το όνομα Token Theory. «Η αρχαιολογική δουλειά της χρονολόγησης, σημειώνει η Besserat στο βιβλίο της « Before Writing from counting to Cuneiform”, υποστηρίζει την άποψη, ότι ένας προϊστορικός υπολογιστικός μηχανισμός οδήγησε τελικά στη γραφή, ακολουθώντας τις αλληλοεπηρεαζόμενες οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές αλλαγές. Και πιστεύω πως ένας ενδιαμέσος πρόδρομος της σφηνοειδούς γραφής ήταν ένα σύστημα «κερμάτων». Μικρά πήλινα αντικείμενα κωνικά, δισκοειδή, κυλινδρικά τα οποία τα χρησιμοποιούσαν για να μετρούν, κατά την προϊστορία (Εικ. 9). Θα ήθελα, επίσης, να προτείνω ότι τα «κέρματα» αυτά αντικατοπτρίζουν έναν αρχαϊκό τρόπο μετρήματος πριν εφευρεθούν οι αφηρημένοι αριθμοί» και συνεχίζει η Μπεσσερά «Αυτά τα «κέρματα», βέβαια, δεν εκφράζουν αφηρημένα έναν αριθμό 1 ή 10, π.χ., αλλά αντιστοιχεί το καθένα από αυτά σε ένα συγκεκριμένο είδος. Τα ωσειδή κέρματα συμβόλιζαν τα πιθάρια για λάδι, τα κωνικά μικρές πο-

Εικ. 9: «Σημεία» που κατά τη θεωρία του Win επινοήθηκαν στην περιοχή των Βαλκωνίων κατά τη νεολιθική περίοδο.

σότητες σταριού, ενώ τα σφαιρικά τις μεγάλες ποσότητες. Έτσι ένα ωσειδές σήμαινε ένα πιθάρι λαδιού κλπ. κλπ.

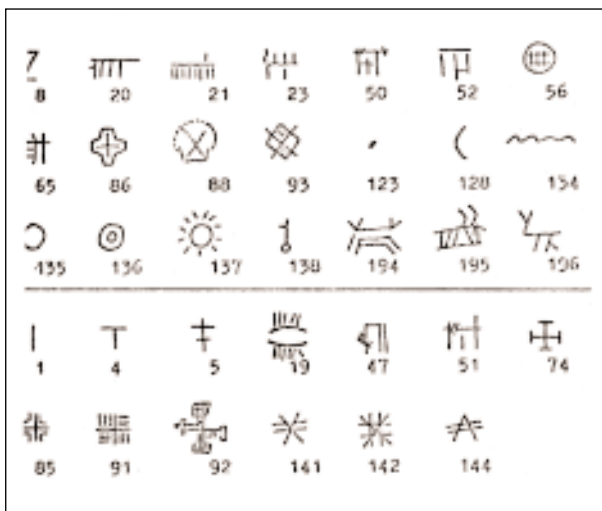
Όσον αφορά τη χρονολόγηση αυτών των «κερμάτων», άρα τον τρόπο αυτής της καταμέτρησης των αγαθών που θα οδηγήσει, τελικά, στην επινοήση της γραφής, η Μπεσσερά πιστεύει ότι φτάνει μέχρι το 8000 π.Χ.. Και πως στην αρχή χρησιμοποιήθηκαν για να καταγράφονται γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα και αργότερα, με την «αστική» συγκρότηση των προϊστορικών κοινοτήτων για να καταγράφο-

νται βιοτεχνικά. Τέλος, η σχετική έρευνα οδήγησε την ερευνήτρια να διατυπώσει την άποψη ότι η χρήση αυτών των κερμάτων ήταν στενά δεμένη με την αύξηση της «γραφειοκρατίας», όπως χαρακτηρίζει την ανάγκη των ανακτόρων να παρακολουθήσουν με ένα κοινό αποδεκτό σύστημα υπολογισμών τις εμπορικές τους δραστηριότητες. Και αυτή ακριβώς η σχέση αύξαινε τον αριθμό των «κερμάτων» και δημιουργούσε την ανάγκη της αποθήκευσής τους. Ένας τέτοιος τρόπος αποθήκευσης ήταν η κατασκευή πήλινων «φακέλων» μέσα στους οποίους τοποθετούσαν τα «κέρματα». Επειδή όμως αυτός ο τρόπος δεν ήταν και τόσο πρακτικός, οδήγησε τους γραφειοκράτες της Μεσοποταμίας να περιοριστούν στην κατασκευή επίπεδων πινακίδων, πάνω στην επιφάνεια των οποίων χάραζαν τα σχήματα των «κερμάτων» και έτσι δεν χρειάζονταν πια τα ίδια τα «κέρματα» (Εικ. 10). Τις απόψεις της η Μπεσσερά τις στηρίζει σε έναν αριθμό 8000 τέτοιων αντικειμένων που συγκέντρωσε από 116 θέσεις στο Ιράν και στο Ιράκ.

4. Η πρόταση των Σημείων

Στα 1972 μια άλλη προσπάθεια να ανιχνευτούν οι αρχές της γραφής και να εντοπιστούν τα αποτελέσματα μιας τέτοιας προσπάθειας είναι αυτή που αναπτύσσει στη διδακτορική του διατριβή ο Μ. Win και έχει θεμελιωθεί πάνω στη μελέτη ενός αρχαιολογικού υλικού που συγκέντρωσε ο μελετητής από την περιοχή που είναι γνωστή με το χαρακτηρισμό ως πολιτισμός της Vinca. Ο Γουίν βασισμένος σε εξακόσια χαραγμένα

Εικ. 10: «Σημεία» της βαλκανικής «πρωτογραφής» κατά τη θεωρία του Win.

σχήματα πάνω σε πήλινα αντικείμενα, ειδώλια, αγγεία, εργαλεία, σφοντύλια και αγνύθες διατύπωσε την άποψη ότι τα σχήματα αυτά δεν αποτελούν πάντοτε διακοσμητικά θέματα, αλλά σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις αποτελούν την προσπάθεια θεμελίωσης ενός συστήματος καταγραφής «μηνυμάτων». Αποτελούν, επομένως, ένα σύστημα «πρωτογραφής» (Εικ. 11).

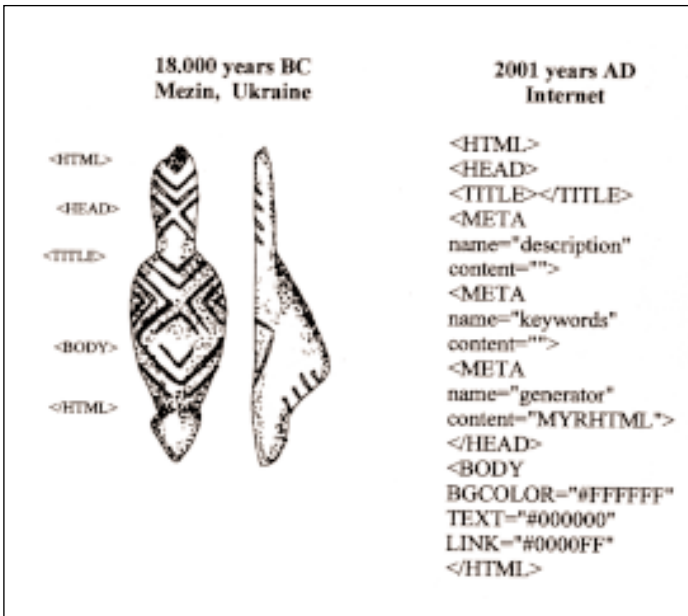
5. Το «γωνιώδες αλφάβητο» (Angle Alphabet)

Μια πιο πρόσφατη μελέτη, σχετική με την προσπάθεια του ανθρώπου για να καταγράψει τις υπολογιστικές του ανάγκες ή τις απλώς επικοινωνιακές, είναι αυτή που δεν έχει ακόμα συγκροτηθεί σε συστηματική πρόταση, αποτελεί, ωστόσο, μια ενδιαφέρουσα πρόταση. Σύμφωνα με τη «θεωρία» αυτή που βασίζεται στο αρχαιολογικό υλικό που συγκεντρώθηκε από την περιοχή όπου τοποθετείται γεωγραφικά ο πολιτισμός Κουκουτένι, την περιοχή της σημερινής Ρουμανίας, δηλαδή «Το πρώτο αλφάβητο του Homo Sapiens είναι η γεωμετρικολογική (logical geometrical) γραφή από την Ανώτατη Παλαιολιθική (37.000 π.Χ.). Η πληροφορία αυτή θεμελιώνεται σε υλικό που χαρακτηρίζεται ως «Γωνιώδες Αλφάβητο» και που συνίσταται από το σημείο V προσανατολισμένο πάνω και κάτω, δεξιά και αριστερά, εξισορροπημένο από την «Παγκόσμια Δύναμη της περιστροφής».

Κατά την άποψη της «θεωρίας» αυτής, η αρχή του «γωνιώδους αλφάβητου» βρέσκεται στην εγχάρακτη ταμπλέτα που βρέθηκε στο Μίτοκ (Εικ. 12) και που σας δείχνω. Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε την

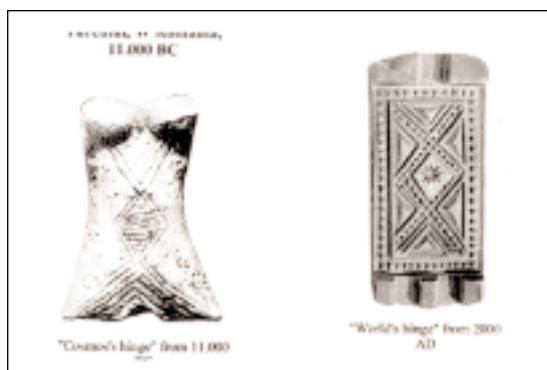
Εικ. 11: Πέτρινα αντικείμενα που βρέθηκαν στο Μίτοκ της Ρουμανίας και ερμηνεύτηκαν ως δείγματα του προϊστορικού «Γωνιώδους Αλφαβήτου».

Εικ. 12:

πρώτη λογική πράξη του Χόμο Σάπιενς, που σύμφωνα με τη θεωρία αυτή αναλύεται με τον ακόλουθο τρόπο. Στην κορυφή έχουμε το στοιχείο της ισοροπίας. Στο κέντρο έχουμε ένα σύστημα μονογραμμικού τριγώνου που χωρίζει τρία συστήματα 3, 6, και 9 γραμμών που είναι δυνατό να αναλυθούν στις αριθμητικές πράξεις $3+3=6$, $3 \times 2=6$, $3+3+3=9$, $3 \times 3=9$. Φαίνεται, λοιπόν, πάντα κατά τη «θεωρία» αυτή, ότι αυτός που κατασκεύασε την ταμπλέτα του Μίτος είχε υπόψη του την έννοια του «πάνω» και «κάτω», του «αριστερά» και του «δεξιά», τη λειτουργία των τριγώνων, την αριθμητική νομοτέλεια 1-9, και το ενδεχόμενο των αριθμητικών πράξεων με τους αριθμούς αυτούς.

Κατά τη θεωρία αυτή το πιο χαρακτηριστικό αρχαιολογικό εύρημα που βοηθάει στην ανάπτυξη της είναι ένα κοκάλινο ειδώλιο από τη Μεζίν της Ουκρανίας (18.000 π.Χ.) (Εικ. 13), από μια περιοχή, δηλαδή, όπου χρησιμοποιούσαν την ΑΑ. Το ειδώλιο αυτό, πάντα κατά την άποψη της ίδιας θεωρίας, φαίνεται ότι λειτουργεί σαν αποθήκευση και αποστολή μιας πληροφορίας και που αφορά τη σχέση ουρανού και γης. Στην περίπτωση αυτή, χρησιμοποιώντας ο μελετητής τη λογική της ηλεκτρονικής γλώσσας HTML, διαβάζει με τον ακόλουθο τρόπο το μήνυμα του ειδωλίου, αναλύοντας τη συντεταγμένη γραπτή αποτύπωση του V. “Το μήνυμα έρχεται από τον ουρανό με τη γλώσσα της θεότητας

Εικ. 13: Δείγματα του «γωνιώδους αλφαβήτου» από διαφορετικές περιοχές και διαφορετικές χρονολογίες (11.00 π.Χ. και 2000 μ.Χ.).

Εικ. 14: Evlina «πινακίδα» με χαραγμένα «σημεία», όμοια με αυτά της θεωρίας του Win και της γραμμικής Α. Χρονολογήθηκε με άνθρακα 14 στα 5.260 π.Χ. Βρέθηκε στις ανασκαφές του Δισπηλιού (Καστοριά).

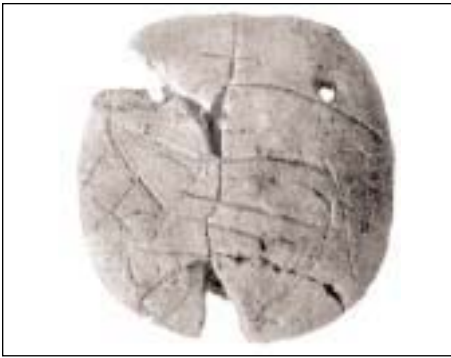
και αφορά τη δημιουργία. Πώς ένας άνθρωπος παίζει ζωή με τη βοήθεια του ουρανού; Η ζωή εμφανίζεται από τη σύγκρουση και την ειρήνη των τεσσάρων στοιχείων : ουρανού, γης, καρδιάς, μυαλού, όπως συνηθίζουν να λένε οι μοντέρνοι φυσικοί. Αυτά τα τέσσερα στοιχεία αποτελούν ένα «ρόμβο», τη θέση όπου μια νέα ζωή αναπτύσσεται για να υπάρξει ή όχι. Το πεπρωμένο ήρθε πριν από τη γέννηση. Ο ουρανός περιφρουρεί αυτή τη γέννηση. Αυτό σημαίνει το τέλος του μηνύματος. Η ζωή δίνεται μ' αυτόν τον τρόπο V.

Δεν έχω πρόθεση, φυσικά, να σχολιάσω την πρόταση αυτή. Απλώς την ανάφερα, ως μια άλλη θεωρητική προσπάθεια για να αναζητηθούν οι αρχές της γραφής και πιο πολύ η λογική που θα μπορούσε να διαμορφώνει αυτές τις αρχές.

Και το τελευταίο επιχείρημα της θεωρίας αυτής, όσον αφορά τη χρήση και τις σημασίες, φυσικά, των τριγώνων και του ρόμβου είναι η σύγκριση δυο «έργων», το ένα χρονολογείται στο 11.000 π.Χ. και το άλλο στο 2000 μ.Χ. (Εικ. 14).

6. Η πρόταση του Δισπηλιού

Φυσικά και στον ελλαδικό χώρο έχουν εντοπιστεί γραπτά κείμενα των

Εικ. 15: Πήλινη ταμπλέτα με χαραγμένα (σημεία) χρονολογημένο στα 5.600 π.Χ.

οποίων οι αρχές είναι λίγο ως πολύ ανεξιχνίαστες. Αναφέρομαι εδώ στη γραμμική Α και στη γραμμική Β. Από αυτές η δεύτερη αποκρυπτογραφήθηκε από τον Βέντρις στα 1953, ενώ η πρώτη παραμένει ακόμα ένα δραματικό ερώτημα, όσον αφορά τις αρχές της αλλά και το νόημά της, παρόλες τις προσπάθειες που έγιναν για την αποκρυπτογράφησή της, όπως επίσης για ένα «γραπτό» κείμενο που είναι γνωστό ως Δίσκος της Φαιστού (Εικ. 15), γιατί βρέθηκε το 1908 στα ερείπια του

ανακτόρου αυτής της μυωικής πόλης.

Δεν θα ασχοληθώ όμως με τα κείμενα αυτά. Ο σκοπός μου είναι, όπως δηλώνεται εξάλλου στον τίτλο, να απαντήσω στο ερώτημα, «από πότε άρχισε να γράφει ο άνθρωπος». Μια απάντηση που προσπάθησα να τη στηρίξω στις διάφορες θεωρίες που επιχειρήσαν να απαντήσουν στο ερώτημα αυτό. Και θα συνεχίσω αυτή την προσπάθεια στα σχετικά με το θέμα μας ευρήματα που ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφές στο λιμναίο οικισμό του Δισπηλιού.

Το πρώτο από τα ευρήματα αυτά είναι μια ξύλινη πινακίδα που χρονολογήθηκε με άνθρακα 14 στα 5260 π.Χ. (Εικ. 16). Στην επιφάνεια αυτής της πινακίδας είναι χαραγμένα 9 ως 11 σειρές χαραγμένων «σημείων» που η σημειολογική τους σημασία, βέβαια, δεν είναι δυνατό να αποκρυπτογραφηθεί. Απλώς είναι δυνατό να υποστηρίξουμε ότι εντάσσεται μέσα σε ένα σύστημα επικοινωνιακής προσπάθειας. Της προσπάθειας εκείνης, δηλαδή, που καταφεύγει στην καταγραφή μιας «επιθυμίας» να μεταδοθεί ένα μήνυμα στους σύγ-

Εικ. 16: Πήλινες ταμπλέτες της νεολιθικής περιόδου που βρέθηκαν στη Ρουμανία και είναι γνωστές ως «Tartarian Tablets».

χρονους με αυτή ή σε μας, αν πιστέψουμε στη θεωρία του “«γωνιώδους αλφαβήτου». Εκτός όμως από την «πινακίδα», μια πήλινη ταμπλέτα με παρόμοια χαράγματα προσθέτει τις δικές της πληροφορίες, όσον αφορά την αναζητούμενη απάντηση για τις αρχές της γραφής. Η ταμπλέτα αυτή που βρέθηκε, επίσης, στις ανασκαφές του Δισπηλιού είναι πιο παλιά από την ξύλινη πινακίδα (Εικ. 16) και ακόμα πιο παλιά από τις πολύ γνωστές “Tartarian Tablets”. Τα χαράγματα της ταμπλέτας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μια προσπάθεια «αποκρυπτογράφησης» όλων των χαραγμένων σημείων που βρίσκονται κατά καιρούς στις ανασκαφές προϊστορικών οικισμών. Αυτή τη στιγμή, όμως, απλώς μας βοηθά να εντάξουμε όλα αυτά τα ευρήματα στο πλαίσιο της συζήτησης που έχει ως αντικείμενό της τις αρχές της γραφής, και μάλιστα όπως αυτή ξεκίνησε με την έρευνα του M. Win, στην οποία αναφέρθηκα πιο πάνω.

Τέλος, θα ήθελα να αναφερθώ στο τρίτο εύρημα του Δισπηλιού, αν και ξεφεύγει σε αντίληψη από τα δύο πρώτα και από ένα άλλο σημαντικό αριθμό χαραγμένων σημείων που, ωστόσο, είναι πολύ εύκολο να υποστηρίξουμε την άποψη ότι το όστρακο της εικόνας είναι ένα γραπτό μήνυμα (Εικ. 17). Έστω μια γραπτή καταγραφή μιας επιθυμίας. Και εννοώ πάντοτε την επιθυμία της επικοινωνίας, που αποτελεί τη βασική αρχή της γραφής, και τη λειτουργία όπου επενδύεται η γλώσσα.

Ο άνθρωπος, λοιπόν, ήθελε να επικοινωνήσει από τότε που κάθισε απέναντι από τον συγκυνηγό του και επιχείρησε να μοιράσει μ’ αυτόν το φρεσκοχτυπημένο θήραμα. Και, ασφαλώς, αυτή την επιθυμία την έκανε γλώσσα και πολύ γρήγορα τη γλώσσα αυτή την έκανε «γραφή». Και φυσικά δεν εννοώ τη γραφή, όπως την εννοούμε εμείς οι δάσκαλοι. Μια σχολαστική διαδικασία, δηλαδή, με οξείες και κόμματα, με θαυμαστικά και περισπωμένες. Μια γραφή με αίμα και ιδρώτα, πολύ αγωνία και ασίγηστη επιθυμία να επικοινωνήσει με το συνάνθρωπό του. Η γραφή λοιπόν είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, που οι αρχές τους χάνονται στο άπειρο σύμπαν!

Εικ. 17: Κεραμικό όστρακο με χαράγματα «πρωτογραφής» που βρέθηκε στο Δισπηλιό και χρονολογείται στο 5.600 π.Χ.